

СВЕТИ ГЕРМАН ПАТРИЈАРХ ЦАРИГРАДСКИ КАО БРАНИЛАЦ ИКОНА

Протојереј-ставрофор др Радомир Поповић

Православни богословски факултет
Универзитета у Београду
Краља Петра 2, Београд
Ел. пошта: radomir.popovic@live.com
Оригинални научни рад
Примљен: 1. марта 2011. године
Прихваћен: 2. априла 2011. године

Апстракт: Период иконоборства донео је, поред искушења, и велики број православних богослова који су у ово кризно доба дали велики допринос очувању чистоте хришћанске вере - вере утемељене, између осталог, у древном црквеном предању. Један од таквих бораца и исповедника вере је, свакако, Св. Герман Цариградски патријарх, о коме ће у овој студији бити речи. У додатку су: Посланица цариградског патријарха Германа епископу Томи Клавдиопољском и Посланица патријарха Германа епископу Константину Наколијском.

Кључне речи: Герман Цариградски, иконоборство, икона

Епоха иконоборства дала је велики број православних богослова који су у ово кризно доба дали велики допринос очувању чистоте хришћанске вере - вере утемељене, између осталог, у древном црквеном предању. Један од таквих бораца и исповедника вере је, свакако, Св. Герман Цариградски патријарх (715-730; упокојио се око 741. године, сахрањен у манастиру Хора у Цариграду; део моштију данас налази се у Венецији), Исповедник православља. Св. Герман је свестран богослов - бавио се различитим областима богословља.¹ Овде чинимо кратак осврт на оне његове трудове који

¹ Дела Св. Германа у издању Ж. П. Миња, том 98 (J.P. Migne, PG 98). На првом месту је његово Тумачење Свете Литургије (PG 98, 383 и даље), О јересима и саборима, Казивање о цркви и разматрање Светих тајни, Историја црквена и мистично созерцање, Слово о Крсту и пречистим иконама и против јеретика, а речено би у Прву недељу Светог поста, то јест православља. Ту су и његове посланице које се изричито односе на свете иконе, додуше нису све сачуване:

се односе на поштовање светих икона. То су углавном његове сачуване посланице упућиване појединцима у жеку иконоборачке кризе. Богословље Св. Германа о иконама утолико је важније и значајније ако имамо у виду да је оно настало на самом почетку покрета иконоборства у источно-ромејском царству и да је он био један од ретких богослова који је имао храбрости и смелости, а и богословског знања да се супротстави, пре свега, цару Лаву Трећем Исавријанцу који оштро и бескомпромисно прогони и свете иконе и иконопоштоваоце.

Свети Герман је потицао из угледне породице.² Рођен је у доба владавине цара Ираклија (fuit sub imperio Heraclii natus),³ када је Црква водила борбу против монотелитске јереси, вероватно око 641. године. О његовом животу не знамо много. Његов отац Јустинијан био је високи државни службеник. Догодило се да је он приликом једне државне завере убијен, док је његов син Герман (-будући патријарх) из освете био ушкопљен (eunuchum fieri). Живећи скромно и повучено Герман је ускоро постао клирик храма Премудрости Божије (Света Софија) у Константинограду. Живећи у престоници источно-ромејског царства имао је прилике да стекне веома широко и разноврсно образовање, пре свега из правних наука што га је квалификовало да једно време и сам буде у државној служби. Такође је, као клирик у првопрестолном храму био запажен као одличан проповедник. Као одличног проповедника и беседника одају га беседе које је држао особито на Богородичне празнике. Познате су беседе у Прву недељу Великог поста о часном Крсту и иконама, беседа на Велику суботу, Беседе посвећене Пресветој Богородици о празнику Ваведање, Благовести и Успење.

Свети Герман је поживео дуг овоземаљски живот, сматра се око једну стотину година. Ово се јасно може наслутити из једног писма Германовог савременика и саборца у одбрани светих икона, Св. Григорија Другог папе римског упућеног цару иконоборцу Лаву Трећем Исавријанцу. Папа се смело и храбро обраћа цару јеретику и, између осталог га, оштро укорева што се огрешио о „искусног архијереја“, мисли на Св. Германа и наставља: „*Ja raz-*

Посланица епископу Јовану Синадском (Mansi XIII, 100-105), Посланица епископу Константину Наколијском (Mansi XIII, 105-108), Посланица Томи Клавдиополском (Mansi XIII, 108-128; PG 98 1614-193). Нажалост није сачувана његова Посланица папи Григорију Другом коју овај помиње у својим посланицама упућеним патријарху.

² ВНГ N 697. Кратко житије Светога видети: Ј. Поповић, Житија Светих за мај, дванаести дан, стр. 325-330. Јединствена студија о двојници цариградских патријарха из осмог века који су бранили св. иконе, Герману и Тарасију: И. Андреев, Герман и Тараси патриархи Константинополские. Очерки их жизни и деятельности в связи с ходом иконоборческих смут, Сергиев Посад, 1907; G. Ostrogorsky, Les debuts de la Querelle des Images, *Melanges Diehl* 1 (1930)235-255, српски превод у, Г. Острогорски, О веровањима и схватањима Византинаца, прев. Н. Мандић, Београд 1970, 121-147.

³ PG 98, 19.

*умем господина Германа, нашег брата и саслужитеља. Био си дужан да се с њим посаветујеш као са учитељем и оцем, и као са човеком који је старији од тебе и има искуство у пословима, не само црквеним, него и грађанским. Тај мујс сада пуни деведесет пет (95) година и био је саветник свих у његово доба патријараха и царева. Није знао за одмор, јер је био користан за послове ове и друге врсте. Када си престао да га имаш за саветника, почео си да слушаш безбожног сина Апсимарова и њему сличне“.*⁴ Дакле, папа је добро обавештен и зна појединости из живота Св. Германа пре него што је овај и постао патријарх и бранилац светих икона. Био је некада саветника више патријараха и царева у Константинограду. Као високо учен и прилежан делатељ најпре је изабран за епископа, односно митрополита у Кизику око 705. или 706. године. Свакако је имао великог утицаја код претходних царева - цар Константин Четврти, патријарх Георгије Први (679-686), патријарх Павле Трећи (687-693), у догађајима који су везани за сазив и одржавање Шестог васељенског сабора (680-681) и Петошестог сабора (692), као и коначној победи над јеретичима монотелитима и моноенергитима. Св. Герман је изабран за цариградског патријарха 715. године. На то место је дошао из Кизика где је био митрополит.⁵ Као нови патријарх одржао је локални сабор у Константинограду 716. године на којем је било око једна стотина епископа. Сабор је поново осудио јеретике монотелите, јер је у међувремену учињен покушај њихове рехабилитације. На сабору су такође као јеретици, између осталих, осуђени као монотелити, посмртно бивши патријарси цариградски Павле Трећи (687-693) и Јован Шести (712-714) кога је он наследио на трону константиградских првопрестолника,⁶ иако у то доба није био обичај да се епископи премештају са једне епископије на другу.

Као цариградски патријарх сада делује отворено и непоколебиво у одбрани чистоте православне вере. Из године 717. сачувано је његово Писмо упућено Јерменима као монофизитима.⁷ Патријарх Герман у доста помирљивом тону одбацује доста површине оптужбе Јермена монофизита да су православци, наводно, несторијанци само зато што као хришћани исповедају две природе у Богочовечанској личности оваплоћеног Господа Христа. Патријарх очински Јермене позива у црквено јединство. При томе он има у виду богословље, односно христологију Св Кирила Александријског (+444) чије богословље је остало заувек критеријум и мерило ортодоксије када је реч о оваплоћењу и чије богословље је у основи ороса или исповедања и Трећег васељенског

⁴ Прва посланица папе Григорија Другог цару Лаву Трећем Исавријанцу о светим иконама, налази се у документима Седмог васељенског сабора (787), видети Mansi XII, 959-974, српски превод Р. Поповић у, *Живопис* 3 (2009)131-147, - издање Академије Српске православне Цркве за уметности и конзервацију, Београд; 3. Ђуровић, Теорија иконе Светог Григорија Другог папе римског, *Живопис* 2 (2008), 29-45.

⁵ Theophan, *Cronographia*, 384-385.

⁶ Mansi XII, 193-194.

⁷ PG 98, 137-139. Српски превод у додатку (Appendix).

сабора (431) и Халкидона (451). Управо у духу Кириловог богословља као богословља Цркве, Св. Герман излаже учење о две природе у Господу Христу.

Добро утемељен у предањској вери и догми Св. Герман је могао сада активно и доследно да устане у одбрани светих икона и да ту апологију богословски до појединости образлаже. Тако у **Писму Јовану Синадском епископу** које је упутио поводом случаја Константина Наклијског који је запао у јерес, скреће овоме пажњу на главне разлоге иконопоштовања. Бог јесте невидљив, али је постао човек „сјединио се са нашим телом и крвљу, и у свему постао подобан нама, изузев греха“. „Ми на иконама представљамо лик Његовог Светога тела и целивамо Га и удостојавамо сваке почасти и доличног поштовања“. Зато имамо иконе да „покажемо да се Он није уобразиљи (фантазији) и привидно сјединио са нашом природом“. Свете на иконама поштујемо, наставља даље патријарх, због њихових добрих хришћанских дела, „за поднета страдања, „спомињемо се њихове храбрости и верног служења њиховог Богу“. „Оковани у тело и крв принуђени смо и посредством гледања ојачати то што служи задовољству душе“.⁸ Сама пак природа и карактер поштовања које указујемо Светима (Богородица, апостоли, проци, мученици, светитељи), је таква да „не дајемо повода да се разуме да су они заједничари Божанске природе и не приписујемо им част поклањања које приличи једино Божанској слави и сили ...“ (Исто).

У **Посланици епископу Константину Наколијском**, која је по обиму краћа, патријарх уствари упозорава и опомиње Константина да буде духовно послушан свом митрополиту Јовану Синадском, да му пренесе и преда Посланицу коју му преко њега шаље. Прекорева га због иконоборства којем је, нажалост, приступио ослањајући се некритички и погрешно се позивајући на нека места из Старог завета.⁹ Такође му скреће пажњу да док не преда поменути Посланицу митрополиту Јовану и не покаје се, „немаш право да савршаваш било које свештено служење“ (ὄκ ἐχεις ἐξουσίαν οἰαοθήποτε ἐσφάψασθαι λειτουργίας ἱερατικῆς).

Опширнији списи Св. Германа о св. иконама су **Писмо епископу Томи Клавдиополском** и његова **Беседа или Слово о Крсту и иконама**.¹⁰ Последњи спис је, уствари, патријархова беседа изговорена у Прву недељу Великог поста, Недељу православља, која је касније слављена као успомена на победу иконопоштовања над иконоборством. Повод да патријарх из-

⁸ Патријарх Герман, Посланица Јовану Синадском епископу, Mansi XIII, 100-105; PG 98 156-161, српски превод Р. Поповић, *Васељенски сабори - одабрана документа*, Београд 2007, 315-318.

⁹ Mansi XIII, 105-8; PG 98, 164 – η μόνον τὴν Γραφικὴν προτείμεν διδασκαλίαν περὶ τοῦ μηδὲν τῶν ἐκ κτίσεως τῆς θείας αἰχίου τιμῆς.

¹⁰ Слово патријарха цариградског Германа о Крсту и светим и пречистим иконама и против јеретика, а речена би у Прву недељу Светога поста, то јест православља, прев. са словенског језика М. Панић, *Отчник* 1-3 (2008), 7-25; PG 98 221-244, српски превод у додатку.

говори ову беседу био је тај што су иконоборци одавали поштовање часном и животворном Крсту, а с друге стране одбацивали су свете иконе. Овакво поступање иконобораца за Св. Германа је било бесмислено. Због тога их у беседи оштро укореваше говорећи да греше и да нису доследни. Ако се клањамо, говорио им је он, бездушном дрвету Крста на којем је Господ Христос распет и који је Крст Христом освештан, зашто се ми не бисмо поклањали и Његовом, на икони изображеном лику? Занимљиво је да он наводи који све иконочни мотиве Господа Христа постоје: зачеће и рођење, крштење, чудеса, јудејско издајство, преображење на Тавору, Крст и страдање, погреб, славно васкрсење, јављања по васкрсењу, славно вазнесење, други долазак. Ова широка лепеза мотива на иконама везаних за Господа Христа само показује да је већ почетком осмог века постојао веома развијен култ и поштовање иконе у Цркви. Још у то време, почетком осмог века сви важнији догађаји из земаљског живота Господа Христа могли су се видети на иконама. Зато патријарх у својој беседи додаје да су иконе „као књиге које саме говоре, као непрестано и верно подсећање у сликама и као кратке приче, а посебно за оне који се нису научили писмености“. Он још истиче да је поштовање часног и животворног Крста равно поштовању светих икона јер, „Крст је у икони и икона у Крсту“, и зато обоје треба поштовати. Исто тако је занимљиво патријархово сведочанство из прве руке на које су све начине уништавали и хулили свете иконе. Каже да су иконе ломили и спаљивали, плували, газили ногама и уништавали. С друге стране, за оне који иконе поштују, оне су предмет поклањања и мољења пред њима.

За апологију светих икона значајна је патријархова **Посланица Томи Клавдиополском епископу** (- град Клавдиопол, - Мала Азија, северно од области Галатија).¹¹ По обиму опширнија посланица упућена епископу Томи који у почетку није показивао, макар отворено противљење иконама, али се нешто касније одметнуо и стао са противницима иконопоштовања. Тома је пре тога дуго време боравао у Константинограду, и вероватно је за то време био у контакту са царем Лавом Трећим Исавријанцем, будућим иконоборцем. Св. Герман у Писму, понављајући већ познату аргументацију, прави јасну разлику између гнусног и хришћанству страног идолослужења и самог поштовања светих икона. Између осталог, он каже да се у цркви поштују иконе Светих мужева који су своју крв пролили за Господа Христа. Тако су они страдајући постали образац мужевности - храбрости, а њихове иконе само нас подстичу да у сличним ситуацијама подражавамо њихову чврсту и непоколебиву веру. Даље, Св. Герман веома различно и једноставно заступа поштовање Христове иконе. Поштујући икону Господа нашег Христа потврђујемо истинитост богооваплоћења – насупротив јеретика *докета* који су говорили о, само привидном, дакле, нестварном Христовом

¹¹ Посланица цариградског патријарха Германа епископу Томи Клавдиополском, PG 98 164-193; Mansi XIII, 108-128. Српски превод у додатку.

оваплоћењу. Затим Свети патријарх истиче да наша вера бива од проповеди, дакле, слушања, али исто тако, наша вера бива и од гледања - мислећи при том на свете иконе, које посматрајући и гледајући освећујемо своје телесне и духовне очи и гледање. У својој аргументацији он иде даље и каже да се на иконама изображавају „историјске повести из Светог писма“ и за то наводи пример Светог Григорија Нисијског који у jednoј својој беседи каже да повест о патријарху Аврааму и његовом приношењу сина Исаака на жртву постоји као „живописна слика“, дакле изображена на икони. За иконичне, пак, представе херувима на Ковчегу завета у Старом завету Св. Герман каже да су „херувими по својој природи несазнатљиви, зато што су они дух и огањ и туђи сваком телесном обличју.“ Међутим, то не значи да их не треба и симболично представљати. Даље, он говори о практичном значају и функцији иконе као такве. „У време молитве“, каже он даље „испуњава се то што нам је речено: и кроз видљиво, и кроз невидљиво да се прославља свесвето име Христово“. Он наводи примере византијских царева који су „подигли испред царског двора заиста знамење своје љубави према Богу, то јест икону на којој је изображење Апостола и пророка, и исписали њихове изреке о Господу, - и на тај начин су проповедали своје убеђење - спаситељни Крст. Затим, патријарх говори о чудотворним иконама и о примерима за које он лично зна. Помиње, у том контексту, икону Свете Богородице у граду Созопољу Писидијском „која је из својих дланова изливала млазеве мира“ (τοῦ μύρου). Али, исто тако каже да све иконе нису чудотворне, „већ само неке“. Патријарх и овога пута доноси повест о месту Кесарија Филипова и кући крвоточиве жене, испред које је статуа жене „која се на коленима клања с раширеним рукама како би измолила милост“. Сви ови историјски, конкретни и практични примери говоре у прилог поштовања светих икона. Патријарху нису непознати ни Сарацени, односно Арабљани као мухамеданци јеретици који такође одбацују свете иконе. За њих каже да су, иако одбацују свете иконе, идолопоклоници, јер се „на њихову срамоту и посрамљење“ поклањају бездушном камену.

Св. Герман је истински исповедник православља јер је постао једна од првих жртава прогона и светих икона и иконопоштвалаца. Његове даље активности у контексту почетка иконоборачког покрета, покрета који је пре свега дело званичне државне политике, показују га као непоколебивог чувара предањске вере у свим њеним аспектима. Цар Лав Трећи се пажљиво и темељно припремао за обрачун са светим иконама и иконопоштоваоцима. Најпре је, како се у науци сматра, око 726. године учинио почетни корак - наредио је уклањање статуа са јавних места у граду које су хришћани поштовали. Тако је статуа Господа Христа, односно Христова икона из Халкопратије на улазу у царски двор, насилно уклоњена. Сматра се да је за тај поступак цар имао благослов патријарха Германа. О овом догађају у Константинограду зна и папа Григорије Други који то помиње у својој **Првој посланици цару Лаву Трећем Исавријанцу**. Управо је овај догађај, како каже папа, до-

принео да су западни владари променули свој однос према Лаву Трећем.¹² Пала подсећа цара да је послао спатарокандидата Јувина да поруши статуу Господа Христа, да су се томе успротивиле жене, које су најпре порушиле лесте којима се овај пењао, затим су га бичвале до смрти, а цар је из освете послао војнике који су убили већи број жена. Ову вест на Запад су донели, у Константинограду том приликом присутни, трговци из Рима, Галије, из земље Вандали и Мавретаније, Готи.¹³ Када је цар две године касније учинио други корак - да уклони потпуно свете иконе, наишао је на патријархово одлучно противљење. Патријарх је, иако стар, одговорио цару да се хришћани „не поклањају материји, већ оном што материја изображава“. Цар је, међутим, нашао подршку у патријарховом келејнику Анастасију, који је имао велику жељу да постане патријарх. То се, нажалост, и догодило убрзо када је 22. јануара 730. године патријарх Герман насилно збачен са патријаршког трона. Доведен је незаконито за патријарха Анастасије коме је патријарх Герман прорекао да ће и сам бити понижен и збачен од истих оних који га сада узводе на место патријарха. Ово се заиста и обистинило.

Закључак

Св. Герман Цариградски патријарх је један од првих бранитеља светих икона почетком осмог века. На основу његових сачуваних дела и сведочанстава његових савременика могуће је реконструисати његову богословску мисао о иконама. Разматрана су најважнија његова дела која се односе на иконе: Писмо Томи Клавдиопољском, Писмо Јовану Синадском, Писмо Константиноу Накилојском као и његова Беседа о крсту и светим иконама. Његови савременици који бране иконе: папа Григорије Други и Преподобни Јован из Дамаска, живе ван граница Источно-ромејског царства и нису били директно угрожени од царске-империјалне власти која прогони иконе и иконопоштоваоце, за разлику од Св. Германа који је у престоном граду и који је био спреман да се свесно жртвује за истиниту веру. Због свега што је учинио, посебно у одбрани икона, Св. Герман је уврштен у исповеднике православља. Већина његових дела је у последње време преведена на српски језик.

¹² Прва посланица папе Григорија Другог цару Лаву Трећем Исавријанцу, Mansi XII, 959-974; српски превод - Р. Поповић, *Живопис* 3(2009), 131-147. А. В. Карташов, *Васељенски сабори*, прев. са руског Лалић, Београд 2009, 500-508.

¹³ Исто. Г. Острогорски, Исто, стр. 132. G. Dagron, *Empereur et Pretre*, Paris 1996, српски превод, Жилбер Дагрон, *Цар и свештеник* - студија о византијском „цезаропапизму“, прев. са француског В. Тријић, Београд 2001, 189 и напомена бр. 7.

Извори:

Mansi J. D. (ed), *Sacrorum conciliorum nova et amplissima colectionis*, XII, XIII, Venetiis 1772.

Migne J.-P. (ed), *Patrologiae Cursus Completus Omnium SS. Patrum*, Patrologiae Graeca Tomus 98, Brepols - Turnhout

Православнаја енциклопедија, XI, под редакцији Патријарха Московскога и свеја Руси Алексеја II, Москва 2006, 254-260.

Литература:

И. Андреев, *Герман и Тарасии патриархи Константинопољские*, Сергиев Посад 1907.

В. В. Болотов, *Предавања из историје древне цркве*. Историја цркве у периоду васељенских сабора. Историја богословске мисли, прев. са руског Ђ. Лазаревић, Краљево 2006.

J. Gouillard, *Aux origins de l'iconoclasme: le temoignage de Gregorie II?*, College de France, Centre de recherché d'histoire et civilization de Buzance, Travaux et memoires 3 (1968), 243-307.

G. Dagron, *Empereur et pretre*, Paris 1996. - српски превод Ж. Дагрон, Цар и свештеник, прев. са француског В. Трикић, Београд 2001.

J. Dagouzes, *Deux traits inedit du Patriarche Germain*, REB 45(1987), 5-13.

З. Ђуровић, "Теорија иконе светог Григорија Другог папе римског", *Живопис* 2 (2008), 29-45.

А. В. Карташов, *Васељенски сабори*, прев. са руског Н. Лалић, Београд 2009.

Свети Герман Цариградски - Николај Андидски, *Тумачење Свете Литургије. Историја Цркве и мистичко созерцање. Протеорија о симболима и тајнама које бивају у Литургији*, прев. Епископ Атанасије (Јевтић), Београд 2008.

A. A. Kazhdan, *A History of Byzantine Literature (650-850)*, Athens 1999, 55-70.

Λόγος περὶ τῶν πανσεπτῶν καὶ ἀγίων εἰκόνων, D. Stein, *Der Beginn des byzantinischen Bilderstreites*, Munchen 1980, 269-282.

Г. Острогорски, *О веровањима и схватањима Византинаца*, Београд 1970.

C. S. Parson, *The Historia ecclesiastica of German of Constantinople*, *Εκκλησία καὶ θεολογία* 3(1982), 5-66.

Р. Поповић, *Васељенски сабори - одабрана документа*, Београд 2006.

Р. Поповић, "Две посланице папе Григорија Другог цару Лаву Трећем Исавријанцу", *Живопис* 3(2009), 131-147.

Ј. Поповић, *Житија светих за мај, дванаести дан*, Београд 1975, 325-330, као и ВНГН 697.

Пурић Епископ Јован, *Људско лице Бога*, Београд 2010.